Розділ IV
ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

Є. В. Погорелов
(Університет внутрішніх справ)

РОЗВИТОК КОДИФІКАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

Кодифікація права – ще одне неминуче нове явище, характерне для розвитку пострадянської України за умов поступового реформування її правової системи. Здійснювані в сучасній Україні реформи – парламентська, муніципальна, адміністративна, судова – закономірно мають зв'язок з правом, з прогресивною зміною змісту відповідних норм права. Тобто, ці реформи неможливо здійснити без **правової реформи,** "ключовою ланкою" котрої "є юридична норма" [1, с. 8], оскільки ця реформа "має результатом встановлення нового режиму законності" [1, с. 11], або інакше кажучи – нового правового режиму. Нового з точки зору юридичних критеріїв оцінки правомірності дій суб'єктів права.

Коментуючи такого роду погляд на норму права у контексті правової реформи, слід зауважити: цей погляд припускає цілком очевидний висновок і про те, що **ключовим інструментом** правової реформи необхідно називати **кодифікацію** як радикальний спосіб кількісно-якісного вдосконалення масиву усіх діючих юридичних норм держави.

Кодифікація – явище, котре давно відоме людству. У зв'язку з цим можна переповісти сказані ще на початку XX ст. слова Ф. П. Будкевича про те, що питання про кодифікацію законів не нове, воно старе як світ, як життя людства [2, с. 14].

Свєтоній (Життєопис 12 цезарів, гл. 44) повідомляє, що Юлій Цезар (1 ст. до н. е.) мріяв вибрати з великої кількості законів найкращі та найнеобхідніші і помістити їх у якнайменшу кількість книг. У IV ст. у системі давньоримського права з'являється кодекс Юстиніана як результат прискіпливого перегляду усіх попередніх кодексів та виданих окремо від них законів. У XVIII–XIX ст. у багатьох країнах Європи кодифікаційна діяльність набуває характеру активного розвитку і з'являються всесвітньо відомі пам'ятки кодифікації (наприклад, французький Цивільний кодекс 1804 р.). У XIX ст. з'являються, як результат кодифікаційної діяльності, Повне зібрання та Звід законів Російської імперії. У XVIII–XIX ст. було зроблено декілька спроб кодифікації українського права. Цією справою зай-

мались як спеціально утворені для цього комісії, так і приватні особи [3, с. 226]. За часів СРСР були проведені дві кодифікації законодавства (20-ті та у 60–80-ті рр.).

Кодифікацію завжди проводили держави, що здобули незалежність. Наприклад, Гвінея (1960). Малі (1967), Габон (1962) [4, с.7]. У 60–70-ті рр. близько 50 країн (Латинська Америка, Африка) здійснили кодифікацію свого законодавства. У цьому плані сучасна Україна йде неминучим шляхом усякої держави за умов свого розвитку після здобуття незалежності.

31 жовтня 1991р. Президія Верховної Ради України прийняла постанову, якою доручила Кабінету Міністрів України організувати підготовку проектів Цивільного, Цивільно-процесуального, Кримінального, Кримінально-процесуального кодексів. Ця постанова ініціювала "перегляд діючого законодавства та започаткування робіт щодо його вдосконалення і упорядкування" [5, с. 161]. У подальшому проводяться Перша (червень 1993р, Київ) і Друга (грудень 1993, Харків) всеукраїнські конференції з питань кодифікації українського законодавства і, нарешті, відповідно до висновків-рекомендацій цих конференції, утворюються на державному рівні (постанова Президії Верховної Ради України від 12.04.1994р., укази Президента України від 19.06.1995 р., від 23.08.1995р.) – Українська кодифікаційна комісія, Українська комісія з питань правничої термінології.

Одночасне утворення цих комісій не є випадковим. Юристам відомо, що неточний термін, нечіткий вираз, незрозуміле місце в законі можуть призвести до серйозних помилок у застосуванні права, а ціна таких помилок інколи буває настільки високою, що їх повторення абсолютно неприпустиме.

Поліпшення мови закону — традиційне питання кодифікаційної діяльності. Актуальність його багато в чому обумовлюється тим, що сучасна Україна переживає "зливу" державної нормотворчості. Так, наприклад, розділ "Закони і підзаконні акти" комп'ютерної бази даних по законодавству сервера Верховної Ради України містить більше 41 тисяч документів [6, с. 8].

Проблема поліпшення мови закону, на жаль, своє істотне вирішення має не стільки на державному рівні, скільки на рівні юридичної науки. **Закон про нормативно-правові акти** Верховна Рада України ще не прийняла. А саме цей закон має містити звід вимог еталонного характеру щодо нормативних актів. У той же час вже існує модель нормативного тексту, котра розроблена на семінарі з питань оформлення законів, що відбувся у Міністерстві юстиції України (червень 1998) . На цю модель орієнтувався і Робер С. Бержерон, директор канадсько-української Програми по нормопроектуванню. Він запропонував увазі українських юристів документ

"Правила нормопроектування", розроблені в межах програми співробітництва міністерств юстиції Канади і України. Положення цього документа багато в чому співпадають з тими, котрі в науці загальної теорії держави і права відносять до "законодавчої техніки", правила якої обов'язково повинні стати витребуваними в ході кодифікаційних робіт, адже, як пише Робер С. Бержерон: "суспільна вартість погано складених законів скрізь і завжди надто велика" [7, с. 2].

Опис прикладів термінологічних та інших недоліків законодавства міг би скласти досить велике друковане видання. Абстрактне уявлення щодо його дійсного обсягу пов'язано з тим, що в Україні відсутній національний комп'ютерний банк даних про недоліки діючого законодавства.

"Логіка речей" припускає утворення такого банку даних при **Українській кодифікаційній комісії.** Ці дані, систематизовані за принципом галузевої приналежності, зроблять відповідну роботу цієї комісії ще більш предметно конкретною, цілеспрямованою та ефективною.

Вважаємо, що першим «кроком» стосовно утворення вищевказаного Інформаційного банку даних повинна стати фінансована з загальнодержавного бюджету, затверджена, наприклад, урядом відповідна **Програма.**

Проведені задля виконання цієї Програми профільні науково-практичні конференції зроблять витребуваним знання юристів — вчених, юристів-практиків щодо недоліків діючого законодавства. Потім інформацію про зміст цього знання особи, відповідальні за проведення таких конференцій, відправляють електронною поштою через Інтернет на адресу, відому з вищевказаної Програми. Усе це повинно забезпечити оперативний збір інформації, без котрої плідна робота Української кодифікаційної комісії досить складна, якщо взагалі можлива

Дуже багато "вузьких" питань вирішується в процесі кодифікаційної діяльності, але ступінь позитивного соціального ефекту їх вирішення знаходиться у залежності від попереднього вирішення питань глобальних, питань стратегічного значення.

Для сучасної України перехідного періоду (теоретично і практично спрямованої на шлях капіталістичного розвитку) є актуальним принципове вирішення питання **пріоритетності** таких стратегічних етапів кодифікації як **кодифікація приватного права, кодифікація публічного права.**

Професор О. А. Пушкін давно звертав увагу на те, що реформування правової системи сучасної України припускає визнання об'єктивного поділу права на приватне (цивільне) та публічне. І оскільки відносини громадянського суспільства первинні щодо

владовідносин, місце цивільного (приватного) права характеризується тим, що воно в системі права відіграє роль "базисних" норм [8, с. 6]. Ось чому Друга всеукраїнська конференція з питань кодифікації законодавства до пріоритетних напрямків кодифікаційного процесу відносила "прийняття нової Конституції, Цивільного, Кримінального, Адміністративного кодексів України" [9, с. 44]. Тобто, у цьому переліку не випадково Цивільний кодекс України називається першим після Конституції України.

Прийняття до Цивільного кодексу Кримінального кодексу (інших кодексів публічного права) алогічно з точки зору системної дії норм права, оскільки неминучою буде зміна тих чи інших його положень після подальшої зміни змісту приватно-правового регулювання. Адже основна функція Кримінального кодексу — охоронна, тобто охорона вже врегульованих правом суспільних відносин [10, с. 9] . Таким чином небажаним наслідком кодифікаційного "обгону" кримінальним правом цивільного стане констатація його нестабільності, тоді як саме кодифікація має забезпечити стабільність законодавства

Органи офіційної преси поспішають доповісти суспільству, що для його блага інтенсифікується закінчення робіт над Кримінальним кодексом, Податковим кодексом. Необхідність і важливість цих робіт безперечна, але необхідно пам'ятати й про те, що пріоритетні стратегічні напрямки кодифікації припускають таке: задача не в тому, щоб **державу** зробити **сильною,** а в тому, щоб **суспільство** зробити **вільним.** Тільки вільне суспільство робить державу у всіх відношеннях сильною і стабільною.

Забезпечення стабільної економічної свободи громадянського суспільства — головне призначення Цивільного кодексу, який нерідко називають «економічною конституцією». Ось чому після Конституції наступним за стратегічною важливістю прийнятим кодифікаційним правовим актом повинен стати **Цивільний кодекс України.**

Література

1. Ющик О. І. Правова реформа як спосіб перетворення (реорганізації) інститутів держави: Автореф. дис. ... канд.юрид.наук. – К., 1996.

2. Будкевич Ф. П. Гражданское уложение. Система и план кодификации законов. – Варшава, 1905.

3.Українське державотворення: невитребуваний потенціал. – К., 1997.

4. Кодификация законодательства о труде социалистических стран. – М., 1979.

5. Вісник Академії правових наук України. – 1999. – №2.

6. Юридичний вісник України. – 1999. – №24.

7. Правила нормопроектування. Робер С. Бержерон. – Канада-Київ, 1999.
8. Гражданское право Украины. – Х., 1996. Ч.1.
9. Українське право. – 1994. – №1.
10. Уголовный кодекс Украины: научно-практический комментарий. – К., 1998.

Л. Д. Тимченко, доктор юридических наук, профессор
(Университет внутренних дел)

ПРОБЛЕМА ДЕЛИМИТАЦИИ МОРСКИХ ПРОСТРАНСТВ УКРАИНЫ С РУМЫНИЕЙ И РОССИЕЙ

Проблема делимитации морских пространств, прежде всего континентального шельфа и исключительной экономической зоны, относится к числу одной из самых актуальных и противоречивых в международном праве. Несмотря на то, что нормы, регулирующие эту сферу взаимоотношений между государствами, содержатся как в обычном, так и в конвенционном праве, а также получили интерпретацию и применение в ряде известных решений международных судебных и арбитражных органов, они не являются такими, которые единообразно воспринимаются и применяются государствами. Объясняется это тем, что континентальный шельф и исключительная экономическая зона, как правило, обладая значительными живыми и неживыми ресурсами, напрямую связаны с экономическими интересами государств и являются источником повышения их благосостояния.

При разработке конвенционных норм по делимитации морских пространств определились два основных подхода к решению данной проблемы. Представители первого направления считали, что необходимо обобщить индивидуальные факты разграничения морских пространств между заинтересованными государствами и выработать на этой основе нормы международного права, которые должны повсеместно применяться. Сторонники второго направления подчеркивали уникальность каждого случая делимитации и необходимость выработки весьма гибких норм в этой области. Именно с этими двумя конфликтующими взглядами столкнулись члены Комиссии международного права ООН при разработке проекта конвенций о территориальном море и континентальном шельфе в 50-е годы. Метод эквидистанции (равного расстояния) в целом признавался как пригодный для делимитации морских про-